el ədəbiyyatında deyil, bütün dünya ədəbiyyatında özünəməxsus yeri olan bir sənət abidəsidir. O dünyanın bitərəf araşdırıcılarının "Kitabi-Dədə Qorqud"u "Roland şərqisi", "Nibelunq nəğmələri", "İqor polku dastanı" ilə müqayisə etmələrini və onlara tay tutmalarını "bu türk el ədəbiyyatı örnəyini cahan ədəbiyyatının epik əsərləri sırasına qatmaqlarını" dastanın kamil sənət nümunəsi olması ilə izah edir.

M.B.Məmmədzadənin "Dədə Qorqud", H.Baykaranın "Dədə Qorqud" kitabı üzərinə notlar" adlı məqalələrində də abidə hərtərəfli təhlilini tapmış, qorqudşünaslıq üçün bu gün də müasirliyini qoruyan fikir və mülahizələr irəli sürülmüşdür.

ALMAZ HƏSƏNQIZI
BDU-nun dissertantı

"LƏTİF ŞAH" DASTANI: Ə.CƏFƏROĞLU VƏ Ə.AXUNDOV VARİANTLARININ MÜQAYİSƏLİ TƏHLİLİ

Aşıq Şenliyə aid edilən "Lətif şah" dastanının variantalırndan biri 1942-ci ildə Əhməd Cəfəroğlu tərəfindən toplanaraq İstanbuldə nəşr edilmiş, digər bir variantı isə 1944-cü ildə Əhliman Axundov tərəfindən yazıya alınmışdır. Hər iki dastanda süjet uyğunluqları olsa da, müəyyən fərqlərə təsadüf olunur:

1. Dastanın Ə.Cəfəroğlu variantı "Lətif şah və Telli Mehriban hekayəsi", Ə.Axundov variantı "Lətif şah" adı ilə dərc olunmuşdur.

2. Ə.Cəfəroğlu variantında üçü deyişmə olan 17, Ə.Axundov variantında isə 9-u deyişmə olan 24 şe`r parçası verilmişdir.

3. Ə.Cəfəroğlu variantında Lətif şah lələsi ilə birlikdə ovda olarkən soyğunçuluqla məşğul olur, yalnız atası xəbər tutduqdan sonra bu işdən əl çəkir Ə.Axundov variantında belə epizod yoxdur.

4. Butaların görüş yerləri də fərqlidir. Ə.Axundov variantında ovda olarkən Lətif şaha Hindistan şahının qızı Mehriban buta verilir, ayılandan sonra o, Hindistan dağlarına gedir, elə burada iki sevgili görüşür.

Ə.Cəfəroğlu variantında isə Mehriban buta aldıqdan sonra anasını ona Yəmən dağına getməyə icazə verməsinə razı salır və ovda yatan Lətif şahı

görür.

5. Ə.Cəfəroğlu variantında Mehriban ilk görüş vaxtı öz üzüyünü Lətif şahın barmağına, onun üzüyünü çıxarıb öz barmağına taxır. Ə.Axundov variantında bu yoxdur.

6. Çox ciddi fərqlərdən biri isə Lətif şahın fars hökmdarının bacısı Əsma xanım tərəfindən xilasetmə səhnəsidir. Ə.Cəfəroğlu variantında o, özünün evli olduğunu mərd-mərdanə söyləyir, Əsma ilə evlənməyə söz vermir. Ə.Axundov variantında isə bunu gizli saxlayır.

7. Qəhrəmanların adlarında bə`zi fərqlər vardır. Ə.Cəfəroğlu variantında Yəmən şahı - Ə.Axundov variantında Dərdli şah, Ə.Cəfəroğlu variantında Telli Mehriban - Ə.Axundov variantında Mehriban Soltan, Ə.CƏfəroğlu variantında Əsmər - Ə.Axundov variantında Əsma kimi verilir.

8. Ə.Cəfəroğlu variantında həmçinin müasirləşmə, dastan ən`ənəçiliyindən uzaqlaşma meylləri (Yəmənə gələn bəzirganların yüklərinin yoxlanması, Lətif şah xəstələnəndə xəstəxanaya aparılması, Hindistana getmək üçün pasport hazırlanması və s.) hiss olunur. Bu xüsusiyyət Ə.Axundov variantında yoxdur.

TƏHMASİB ƏJDƏROV
İqtisad elmləri namizədi

MÜƏSSİSƏLƏRİN İNKİŞAFINA VERGİ MEXANİZMİNİN TƏ`SİRİ

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində sənaye müəssisələrinə tətbiq edilən vergi mexanizmi bilavasitə məhsul istehsalı ilə bağlıdır.

Hazırkı şəraitdə hər bir sənaye müəssisəsinin rəhbərliyi çalışmalıdır ki, istehsal imkanlarından səmərəli istifadə etməklə, məhsul istehsalının həcminin dəyişməsi ilə əlaqədar, öz mənfəətinin (gəlirlərinin) artıb-azalacağını müəyyənləşdirsin. Bunun üçün o, birinci növbədə istehsal olunmuş məhsulun optimal həcmini müəyyənləşdirməli və həmin məhsulun istehsalı üçün çəkilən xərcləri (maya dəyərini) hesablamalıdır. Bundan sonra, istehsal olunmuş sənaye məhsulunun satışından əldə edilmiş ümumi pul gəlirlərinin həcmi və ümumi istehsal xərclərinin kəmiyyəti təhlil edilməlidir. Məhsul satışından əldə olunan pul gəlirlərinin həcmi bilavasitə, məhsul vahidinin bazar qiymətlərindən asılı olduğundan və sənaye müəssisəsinin mənfəətlə işləmə-

sini müəyyən etmək üçün orta istehsal xərcləri ilə məhsulun bazar qiymətləri müqayisəli təhlil olunmalıdır.

Mənfəət - hər bir sənaye müəssisəsinin istehsal etdiyi məhsulların satışından əldə olunan nəticəni xarakterizə edir.

Sənaye müəssisələrində istehsal şərtlərinin səmərəli istifadə olunması baxımından, mənfəətin yüksəldilməsinin aşağıdakı istiqamətlərini göstərmək olar:

1. Elmi-texniki tərəqqinin son naliyyətlərinin istehsala tətbiq edilməsi;

2. İstehsalın və əməyin təşkilinin təkmilləşdirilməsi;

3. Bazarın tələblərinə uyğun yeni növ məhsulların istehsalı;

4. Xarici investisiya vəsaitlərindən səmərəli istifadə.

Yuxarıda göstərilən bu istiqamətlər nəticə e`tibarı ilə sənaye müəssisələrində istehsal xərclərinin aşağı salınmasına və mənfəətin yüksəldilməsinə səbəb olur.

Sənaye müəssisələrində mənfəət - başlıca əsas göstərici hesab olunur. Müəssisə tərəfindən istehsal olunmuş məhsul satıldıqdan sonra, əldə olunan ümumi mənfəətdən (gəlirdən), əlavə dəyər vergisi və bilavasitə istehsalla əlaqədar olan xərclər çıxıldıqdan sonra yerdə qalan balans mənfəətindən - dövlət büdcəsinə mənfəət vergisi hesablanır. Hesablanmış mənfəət vergisi, balans mənfəətindən çıxıldıqdan sonra, əldə olunan sərbəst mənfəət müəssisəsinin sərəncamındaqalır.

Müəssisədə qalan sərbəst mənfəətin istifadə olunması qaydaları bilavasitə nizamnaməyə uyğun olunmalıdır. Sərbəst mənfəətin müəyyən hissəsi payçılar arasında bölüşdürülə, divident kimi səhmdarlara verilə və yaxud müəssisənin mülkiyyətçisi tərəfindən istifadə oluna bilər. Sərbəst mənfəətin bölüşdürülməyən hissəsindən, müəssisələr öz istehsalını inkişaf etdirmək üçün - fondlar və ehtiyatlar yarada bilərlər. Sənaye sahələrində ehtiyat fondunun yaradılması hesabına - gözlənilməz itkiləri və müəssisənin zərərlərini ödəmək mümkündür. Bu fond öz təbiəti e`tibarı ilə sığorta xarakteri daşıyır.

Sənaye müəssisələrində xüsusi vəsait mənbəyi kimi əlavə kapital, bir qayda olaraq, əsas vəsaitlərin və digər material qiymətlərinin (maddi vəsaitlərin) yenidən qiymətləndirilməsi nəticəsində əldə olunur. Sənaye müəssisələrində bu vəsaitin istehlak məqsədlərinə istifadəsi normativ sənədlərə uyğun olaraq qadağan edilir.

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində hər bir sənyae müəssisəsinə artıq tam surətdə sərbəstlik verilmişdir. Ona görə də, hər bir sənaye müəssisəsində, istehsal olunan məhsullar üzrə - istehsal maliyyə planının təşkili; bilavasitə müəssisənin maliyyə siyasətinin düzgün işlənib hazırlanmasından asılı olmalıdır.

Hazırda sənaye müəssisəsinin maliyyə siyasətinin düzgün işlənib hazırlanmasında məqsəd - hər bir müəssisənin öz maliyyə vəsaitləri hesabına idarə edilməsinin elə səmərəli sisteminin qurulmasıdır ki, bu da qarşıda duran strateji və taktiki vəzifələrin yerinə yetirilməsinə istiqamətləndirilməlidir.

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində sənaye müəssisəsinin maliyyə siyasətinin düzgün təşkilinin əsas strateji vəzifələri aşağıdakılar hesab olunurlar:

1. Müəssisədə məhsul istehsalından və onun satışından əldə olunan mənfəətin (gəlirin) yüksək səviyyəsinin müəyyən edilməsi;

2. Müəssisəsinin öz vəsaitlərindən məhsul istehsalında sərbəst istifadəsi və maliyyə sabitliyinin tə`min olunması;

3. Müəssisəyə investisiya qoyuluşunun tə`min edilməsi;

4. Müəssisənin idarə olunmasında səmərəli mexanizmlərin tətbiqi;

5. Müəssisənin mülkiyyətçiləri (payçılar), investorları və kreditorları üçün - müəssisənin maliyyə-iqtisadi planının düzgün təşkil edilməsinə nail olunması;

6. Rəqabətə davamlı və bazarın tələb və təklifinə uyğun məhsul istehsalı.

Deməli yuxarıda qoyulan bütün vəzifələr sənaye müəssisəsinin maliyyə siyasətində, bilavasitə öz əksini tapmalıdır.

Hazırda sənaye müəssisəsinin maliyyə siyasətinin istiqamətlərinə aşağıdakıları aid etmək olar:

1. Müəssisənin maliyyə-iqtisadi vəziyyəti;

2. Uçot və vergi siyasəti;

3. Müəssisənin kredit siyasəti;

4. Dövriyyə vəsaitlərindən səmərəli istifadə;

5. İstehsal xərclərinin strukturu.

Müəssisənin maliyyə siyasətinin mühüm istiqamətlərindən biri olan "Uçot və vergi siyasəti" bölməsində dövlət büdcəsinə ayrı-ayrı vergilərin hesablanıb vaxtında ödənilməsi planlaşdırılır. Sənaye müəssisəsində "vergi siyasəti" bölməsinin təşkilində əsas məqsəd - müəssisənin büdcə ilə qarşılıqlı münasibətlərinin səmərəli olması, həm də "Vergi Məcəlləsi"nin tələblərinə müvafiq olaraq qurulmasıdır. Hazırda müəssisələrdə "Vergi siyasəti" bölməsinin təşkili - "Vergi Məcəlləsi"nin əsasında müəyyən edilməlidir.

Respublikamızın sənaye müəssisələri dövlət büdcəsinə və büdcə fondlarına aşağıdakı vergi və ayırmaları hesablayıb vaxtında ödəməlidirlər:

1. Mənfəət vergisi - Sənaye müəssisələrinin mənfəətindən qanunla müəyyənləşdirilmiş dərəcə ilə hesablanaraq, dövlət büdcəsinə köçürülür. Burada müəssisənin əldə etdiyi gəlirlərdən - əlavə dəyər vergisi, aksiz vergisi və istehsal ilə bağlı olan xərcləri çıxıldıqdan sonra, yerdə qalan balans mənfəətindən - mənfəət vergisi, yeni təsdiq olunmuş "Vergi məcəlləsi"nə uyğun olaraq 27 faizlə hesablanaraq dövlət büdcəsinə ödənilməlidir.

2. Əlavə dəyər vergisi - Bu vergi növü sənaye müəssisələrində istehsal

sini müəyyən etmək üçün orta istehsal xərcləri ilə məhsulun bazar qiymətləri müqayisəli təhlil olunmalıdır.

Mənfəət - hər bir sənaye müəssisəsinin istehsal etdiyi məhsulların satışından əldə olunan nəticəni xarakterizə edir.

Sənaye müəssisələrində istehsal şərtlərinin səmərəli istifadə olunması baxımından, mənfəətin yüksəldilməsinin aşağıdakı istiqamətlərini göstərmək olar:

1. Elmi-texniki tərəqqinin son nailiyyətlərinin istehsala tətbiq edilməsi;

2. İstehsalın və əməyin təşkilinin təkmilləşdirilməsi;

3. Bazarın tələblərinə uyğun yeni növ məhsulların istehsalı;

4. Xarici investisiya vəsaitlərindən səmərəli istifadə.

Yuxarıda göstərilən bu istiqamətlər nəticə e`tibarı ilə sənaye müəssisələrində istehsal xərclərinin aşağı salınmasına və mənfəətin yüksəldilməsinə səbəb olur.

Sənaye müəssisələrində mənfəət - başlıca əsas göstərici hesab olunur. Müəssisə tərəfindən istehsal olunmuş məhsul satıldıqdan sonra, əldə olunan ümumi mənfəətdən (gəlirdən), əlavə dəyər vergisi və bilavasitə istehsalla əlaqədar olan xərclər çıxıldıqdan sonra yerdə qalan balans mənfəətindən - dövlət büdcəsinə mənfəət vergisi hesablanır. Hesablanmış mənfəət vergisi, balans mənfəətindən çıxıldıqdan sonra, əldə olunan sərbəst mənfəət müəssisəsinin sərəncamındaqalır.

Müəssisədə qalan sərbəst mənfəətin istifadə olunması qaydaları bilavasitə nizamnaməyə uyğun olunmalıdır. Sərbəst mənfəətin müəyyən hissəsi payçılar arasında bölüşdürülə, divident kimi səhmdarlara verilə və yaxud müəssisənin mülkiyyətçisi tərəfindən istifadə oluna bilər. Sərbəst mənfəətin bölüşdürülməyən hissəsindən, müəssisələr öz istehsalını inkişaf etdirmək üçün - fondlar və ehtiyatlar yarada bilərlər. Sənaye sahələrində ehtiyat fondunun yaradılması hesabına - gözlənilməz itkiləri və müəssisənin zərərlərini ödəmək mümkündür. Bu fond öz təbiəti e`tibarı ilə sığorta xarakteri daşıyır.

Sənaye müəssisələrində xüsusi vəsait mənbəyi kimi əlavə kapital, bir qayda olaraq, əsas vəsaitlərin və digər material qiymətlərinin (maddi vəsaitlərin) yenidən qiymətləndirilməsi nəticəsində əldə olunur. Sənaye müəssisələrində bu vəsaitin istehlak məqsədlərinə istifadəsi normativ sənədlərə uyğun olaraq qadağan edilir.

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində hər bir sənyae müəssisəsinə artıq tam surətdə sərbəstlik verilmişdir. Ona görə də, hər bir sənaye müəssisəsində, istehsal olunan məhsullar üzrə - istehsal maliyyə planının təşkili, bilavasitə müəssisənin maliyyə siyasətinin düzgün işlənib hazırlanmasından asılı olmalıdır.

Hazırda sənaye müəssisəsinin maliyyə siyasətinin düzgün işlənib hazırlanmasında məqsəd - hər bir müəssisənin öz maliyyə vəsaitləri hesabına idarə edilməsinin elə səmərəli sisteminin qurulmasıdır ki, bu da qarşıda duran strateji və taktiki vəzifələrin yerinə yetirilməsinə istiqamətləndirilməlidir.

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində sənaye müəssisəsinin maliyyə siyasətinin düzgün təşkilinin əsas strateji vəzifələri aşağıdakılar hesab olunurlar:

1. Müəssisədə məhsul istehsalından və onun satışından əldə olunan mənfəətin (gəlirin) yüksək səviyyəsinin müəyyən edilməsi;

2. Müəssisəsinin öz vəsaitlərindən məhsul istehsalında sərbəst istifadəsi və maliyyə sabitliyinin tə`min olunması;

3. Müəssisəyə investisiya qoyuluşunun tə`min edilməsi;

4. Müəssisənin idarə olunmasında səmərəli mexanizmlərin tətbiqi;

5. Müəssisənin mülkiyyətçiləri (payçılar), investorları və kreditorları üçün - müəssisənin maliyyə-iqtisadi planının düzgün təşkil edilməsinə nail olunması;

6. Rəqabətə davamlı və bazarın tələb və təklifinə uyğun məhsul istehsalı.

Deməli yuxarıda qoyulan bütün vəzifələr sənaye müəssisəsinin maliyyə siyasətində, bilavasitə öz əksini tapmalıdır.

Hazırda sənaye müəssisəsinin maliyyə siyasətinin istiqamətlərinə aşağıdakıları aid etmək olar:

1. Müəssisənin maliyyə-iqtisadi vəziyyəti;

2. Uçot və vergi siyasəti;

3. Müəssisənin kredit siyasəti;

4. Dövriyyə vəsaitlərindən səmərəli istifadə;

5. İstehsal xərclərinin strukturu.

Müəssisənin maliyyə siyasətinin mühüm istiqamətlərindən biri olan "Uçot və vergi siyasəti" bölməsində dövlət büdcəsinə ayrı-ayrı vergilərin hesablanıb vaxtında ödənilməsi planlaşdırılır. Sənaye müəssisəsində "vergi siyasəti" bölməsinin təşkilində əsas məqsəd - müəssisənin büdcə ilə qarşılıqlı münasibətlərinin səmərəli olması, həm də "Vergi Məcəlləsi"nin tələblərinə müvafiq olaraq qurulmasıdır. Hazırda müəssisələrdə "Vergi siyasəti" bölməsinin təşkili - "Vergi Məcəlləsi"nin əsasında müəyyən edilməlidir.

Respublikamızın sənaye müəssisələri dövlət büdcəsinə və büdcə fondlarına aşağıdakı vergi və ayırmaları hesablayıb vaxtında ödəməlidirlər:

1. Mənfəət vergisi - Sənaye müəssisələrinin mənfəətindən qanunla müəyyənləşdirilmiş dərəcə ilə hesablanaraq, dövlət büdcəsinə köçürülür. Burada müəssisənin əldə etdiyi gəlirlərdən - əlavə dəyər vergisi, aksiz vergisi və istehsal ilə bağlı olan xərcləri çıxıldıqdan sonra, yerdə qalan balans mənfəətindən - mənfəət vergisi, yeni təsdiq olunmuş "Vergi məcəlləsi"nə uyğun olaraq 27 faizlə hesablanaraq dövlət büdcəsinə ödənilməlidir.

2. Əlavə dəyər vergisi - Bu vergi növü sənaye müəssisələrində istehsal

olunan məhsulların, işlərin və xidmətlərin göstərilməsi prosesində yaranan və onlar satıldıqca reallaşan dəyər artımının bir hissəsinin büdcəyə alınması formasıdır. Hazırda təsdiq olunmuş yeni "Vergi Məcəlləsi"nə əsasən, əlavə dəyər vergisinin dərəcəsi hər vergi tutulan əməliyyatın və hər vergi tutulan idxalın dəyərinin 18 faizi ilə hesablanaraq ödənilməlidir.

*3. **Aksiz vergisi*** - Sənaye müəssisələrində istehsal olunan (spirt, maya, pivə, spirtli içkilərin bütün növləri, tütün mə`mulatları, neft məhsulları) malların, habelə xidmətlərin qiymətlərinə daxil edilən və alıcı tərəfindən ödənilən vasitəli vergi formasıdır. Aksiz vergisi tutulmalı malların siyahısı və onların aksiz vergisi dərəcələri respublika hbkumətinin müvafiq qərarları ilə müəyyən olunur. Hazırda respublikamızda aksiz vergisinin dərəcələri ayrı-ayrı məhsuldar üzrə - 29,83 faizdən - 90 faizə qədər müəyyən edilmişdir.

*4. **Mə`dən vergisi*** - Respublika ərazisində yeraltı sərvətlərdən səmərəli istifadə etmək və onlar çıxarılarkən ayrı-ayrı sahələr arasında rentabellik səviyyəsi ilə əlaqədar rəqabət münasibətlərini tənzimlənmək məqsədi ilə ödənilir. Mə`dən vergisini yalnız yerin təkindən faydalı qazıntıların çıxarılması ilə məşğul olan sənaye müəssisələri ödəyirlər. Bu vergi növünə cəlb olunan faydalı, qazıntı növlərini və vergi dərəcələrini respublika hökuməti müəyyən edir. Hazırda respublikamızda mə`dən vergisinin dərəcələri ayrı-ayrı məhsul növləri üzrə 3 faizdən - 26 faizə qədər müəyyən olunmuşdur.

*5. **Əmlak vergisi*** - Sənaye müəssisələrinin balansında olan əsas vəsaitlərin məbləğindən (dəyərindən) hseblanır. Yeni təsdiq olunmuş "Vergi Məcəlləsi"nə əsasən, dövlət büdcəsinə hesabat dövrü ərzində ödənilməli olan əmlak vergisinin məbləği, hesabat dövrü ərzində əvvəllər hesablanmış ödəmələr nəzərə alınmaqla müəyyən edilir. Belə ki, hazırda əmlak vergisi - əvvəlki ilədəki əmlak vergisi məbləğinin 25 faizi həcmində hesablanaraq ödənilməlidir.

*6. **Torpaq vergisi*** - Sənaye müəssisələrinin mülkiyyətində və istifadəsində olan torpaqlardan səmərəli istifadəni tə`min etmək üçün hüquqi şəxslərdən hər il tutulur. Torpaq vergisinin dərəcələri - torpağın tə`yinatından, sahəsindən, coğrafi yerləşməsindən və keyfiyyətindən asılı olaraq, respublikanın Nazirlər Kabineti tərəfindən müəyyən edilir. Hazırda təsdiq olunmuş yeni "Vergi Məcəllə"sinə əsasən torpaq vergisinin dərəcələri 0,06 faizdən - 0,3 faizə qədər müəyyən edilmişdir.

*7. **Xarici iqtisadi fəaliyətdən vergilər*** - Sənaye müəssisələri xarici dövlətlərlə idxal-ixrac əməliyyatlarının həyata keçirilməsinə görə, dövlət büdcəsinə kömrük rüsumları və ayrı-ayrı vergilər ödəyirlər.

*8. **Əmək haqqında tutulan gəlir vergisi*** - Sənaye müəssisələrinin özlərinin işçi hey`ətinə hesabladığı aylıq əmək haqqından tutularaq dövlət büdcəsinə ödənilir. Hazırkı yeni təsdiq olunmuş "Vergi Məcəlləsi"nə əsasən, işçi

hey`ətinin aylıq əmək haqqından tutulan gəlir vergisinin dərəcələri 12 faizdən - 35 faizə qədər müəyyən olunmuşdur.

*9. **Dövlət sığorta fonduna ayırmalar*** - sənaye müəssisələri məcburi surətdə, əməyin ödəniş fondunun 35 faizi miqdarında dövlət sığorta fonduna ayırmalar edərək, onu ödəyirlər. Bu məsrəflər də məhsulların (iş və xidmətlərin) maya dəyərinə aid edilir.

*10. **Dövlət məşğulluq fonduna ayırmalar*** - Mülkiyyət və təsərrüfatçılıq formasından asılı olmayaraq sənaye müəssisələrində əməyin ödənilməsinə yönəldilmiş vəsaitin 2 faizi miqdarında dövlət məşğulluq fonduna ayırmalar edərək və bu məsrəfləri məhsulların (iş və xidmətlərin) maya dəyərinə aid edirlər.

*11. **Əlillərin Sosial Müdafiyə Fonduna ayırmalar*** - Sənaye müəssisələri əldə olunmuş balans mənfəətinin 1 faizi miqdarında qanunla müəyyən olunmuş qaydada əlillərin sosial müdafiə fonduna məcburi ayırmalar edirlər.

Sənaye müəssisələrinin dövlət büdcəsinə və digər məcburi fondlara ayırmaları "Vergi Məcəlləsi" ilə müəyən edilmiş qaydada icra olunmalıdır.

Hazırda respublikada Vergilər Nazirliyi tərəfindən aparılan vergi siyasəti, əvvəlki dövrdə dövlət büdcəsinə borcu olan sənaye müəssisələrinə, həmin borcların güzəştli qaydada ödənilməsi formasını tətbiq etmişdir.

Respublikanın vergi orqanları dövlət büdcəsinə borcu olan hüquqi şəxsləri qanunda nəzərdə tutulmuş qaydada, qeydiyyatda olduğu rayon vergi idarəsinə çağıraraq həmin güzəştli şərtlərdən istifadə etməsini təşkil etmişdir. Belə ki, borcların güzəştli şərtlərlə ödənilməsi, parlamentin dövlət büdcəsi ilə bərabər qəbul etdiyi "Hüquqi şəxslərin dövlət büdcəsinə borclarının güzəştli ödənişi haqqında" qanununa əsaslanır. 1 yanvar 2001-ci ildə qüvvəyə minən bu qanun hökumətin apardığı vergi siyasəti ilə bilavasitə bağlıdır. Bu qanun sənaye müəssisələrinin dövlət büdcəsinə olan borclarının əsas məbləğinin güzəştli şərtlərlə ödənilməsini planlaşdırır. Dövlət büdcəsinə olan əsas borcun güzəştli ödənişi müqabilində bütün tətbiq olunmuş maliyyə sanksiyaları və hesablanmış müamilələr (penya) ləğv olunmalıdır.

Qanuna əsasən, müəssisə tərəfindən güzəştli ödəmənin başlanılması anından 1 oktyabr 2000-ci il tarixə olan borcun üstünə müamilə (penya) gəlməsi dayandırılır. Əksər halda, borcu olan tərəf ödəmə qaydasını pozarsa, əlavələr pozuntu olan anadək tam bərpa olunacaqdır.

Ümumilikdə, dövlət büdcəsinə olan borcların həcminə gəldikdə, ölkə üzrə sənaye müəssisələri arasında qarşılıqlı borcların həcmi 15,7 trln. manatdır. Bu vəsaitin 6,3 trln. manatını dövlət büdcəsinə olan borclar təşkil edir.

Vergilər Nazirliyinin təqribi mə`lumatlarına əsasən, 2000-ci ilin oktyabr ayının 01-nə ödənilməli olan, lakin ödənilməyən vergilər və vergi qanunvericiliyinin pozulmasına görə, hesablanmış müamilə (penya) və maliyyə san-

siyalarının ümumi məbləği 5,8 trln. manat təşkil etmişdir.

Hazırda dövlət və qeyri-dövlət sektorunda çalışan və dövlət büdcəsinə borcu olan sənaye müəssisələrinin sayı 6950-dən artıqdır.

"Hüquqi şəxslərin dövlət büdcəsinə borclarının güzəştli ödənişi haqqında" qanuna əsasən, əgər müəssisələr güzəştdən istifadənin bir ili ərzində borcun əsas hissəsinin 25 faizini ödəyərlərsə, onda borcun qalan hissəsi, həmçinin müamilə (penya) və maliyyə sanksiyaları, həmin müəssisələrdən silinməlidir. Eyni güzəşt iki ilə ərzində borcun 45 faizini, üç ildə 60 faizini, dörd ildə 70 faizini ödəyən sənaye müəssisələrinə də şamil edilir.

Əgər sənaye müəssisələri bu güzəştlərdən istifadə etsələr, təkcə 2001-ci ildə dövlət büdcəsinə ödənilən məbləğ 875 mlrd. manat təşkil edəcəkdir. Silinən məbləğ isə 2,7 trln. manata bərabər olmalıdır.

Hazırda respublikada fəaliyyət göstərən sənaye müəssisələrini və onun ayrı-ayrı sahələrini inkişaf etdirmək üçün aşağıdakı vergi güzəştlərindən istifadə olunmasını məqsədəuyğun hesab etmək olar:

1. Sənaye müəssisələri əldə etdikləri mənfəətin (gəlirin) həcminə görə, aşağıdakı dərəcələrlə vergiyə cəlb olunmalıdırlar:

a) Mnfəətin məbləği 10,0 mln. manatadək olduqda - verginin dərəcəsi - 12 faizlə;

b) Mənfəətin məbləği 10,0 mln. manatdan - 50,0 mln. manatadək olduqda -verginin dərəcəsi 15 faizlə;

v) Mənfəətin məbləği 50,0 mln. manatdan - 100,0 mln. manatadək olduqda - verginin dərəcəsi - 18 faizlə;

q) Mənfəətin məbləği 100,0 mln. manatdan çox həcmdə olduqda - verginin dərəcəsi - 20 faizlə.

2. Sənaye müəssisələrinin sərəncamında qalan mənfəət hesabına rekonstruksiya, sərbəst valyuta ilə xaricdən alınan və dünya standartlarına uyğun gələn mütərəqqi texnologiyaların tətbiqi və yen növ məhsulların hazırlanmasına görə, mənfəət faktiki xərclərin 30 faizi həcmində azaldılmaldır;

3. Sənaye müəssisələri yeni növ məhsulların istehsalı ilə əlaqədar kommersiya banklarından aldığı kreditin ödənilməsinə istifadə edilmiş vəsaitin qədərində balans mənfəəti azaldılmalıdır;

4. Müəssisənin sərəncamında qalan mənfəət hesabına - təbiəti mühafizə tədbirlərinin görülməsi ilə bağlı xərclərin - 25 faizə qədəri, faktiki xərclərin hesabına azaldılmalıdır;

5. Sənaye müəssisələrinin inkişafına investisiya qoyuluşları (müəssisənin yenidən qurulması, müasir texnologiyanın tətbiqi və mənimsənilməsi, xalq istehlakı mallarının istehsalının artırılması və avadanlıq istehsalının təşkili) habelə, bu məqsədlərə ayrılmış kreditlərin ödənilməsində istifadə olunmuş mənfəətin məbləği qədər balans mənfəəti azaldılmalıdır;

6. Ərzaq, xalq istehlakı malları, uşaq yeməyi, dərman istehsalını həyata keçirən müəssisələr - əldə etdiyi mənfəət məbləğində balans mənfəəti azaldılmalıdır;

7. Sənaye müəssisəsində peşə hazırlığına və işçinin yenidən hazırlanmasına - xərclədikləri mənfəət məbləğində balans mənfəəti azaldılmalıdır.

Beləliklə, sənaye müəssisələrinin və onun ayrı-ayrı sahələrinin inkişafında yuxarıda göstərilən vergi güzəştlərindən səmərəli istifadə etməklə, istehsalın həcmini və əhalinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsinə nail olmaq olar.

GÜNAY NƏCƏFOVA
BDU-nun magistri

ƏN`ƏNƏYƏ BAĞLI ŞAİR

Xalq yaradıcılığı, folklor nümunələri öz aktuallığını heç bir zaman itirməmişdir. Ədəbiyyatımız da dərin köklərlə xalq yaradıcılığına bağlı olduğu, bu çeşmədən su içdiyi üçün dünya şöhrəti qazanmışdır. Xalq yazıçısı Süleyman Rəhimovun tə`biri ilə desək, xalq yaradıcılığından qaynaya-qaynaya gələn şe`r bizim üçün günəş qədər, hava, su, qida qədər zəruri olmuş, dar gündə, təntiyəndə dadımıza, harayımıza çatmışdır.

Xalq yaradıcılığı və folklor nümunələri daim görkəmli şair və yazıçılarımızın əsərlərində öz əksini tapmışdır. Belə şairlərimizdən biri də Bəxtiyar Vahabzadədir.

Kimdir B.Vahabzadə? Professor N.Cəfərov onu insanşünas-şair, cəmiyyətşünas - filosof, millətşünas-ictimai xadim adlandırır. Professor daha sonra davam edərək yazır ki, xalqın təsəvvüründə B.Vahabzadə obrazı, hər şeydən əvvəl bir şair obrazı olaraq formalaşmışdır. Bəli B.Vahabzadə şairdir, həm də sadəcə olaraq şair yox, filosof şairdir. Onun bütün əsərləri fəlsəfi fikirlər üzərində qurulmuşdur. Həm də bu fəlsəfə nə Hegel fəlsəfəsidir, nə də Kant. Bu fəlsəfə sadə xalq fəlsəfəsidir. Xalq fəlsəfəsi isə xalq yaradıcılığı, xalq ədəbiyyatıdır. Bu ədəbiyyat, bu yaradıcılıq şairin demək olar ki, bütün əsərlərində öz əksini tapmışdır. Bu isə bir daha şairin öz vətəninə, torpağına, millətinə, öz soy-kökünə, milli adət-ən`ənələrinə nə qədər bağlı olduğunu sübut edir.